

Justyna Dziekońska
Białystok

Antroponimia epoki radzieckiej

Przedmiotem badań, wyniki których przedstawię w niniejszym artykule, są imiona „radzieckie” zarejestrowane w „Толковом словаре языка Со-вдепии”¹. Spróbuję uporządkować i sklasyfikować te antroponimy z punktu widzenia ich semantyki i morfologii. Zajmę się również analizą oddzielnych stron radzieckiej onomastyki w porównaniu z systemami antroponimicznymi epok wcześniejszych.

Problem imion epoki radzieckiej nie doczekał się pełnego, szczegółowego opracowania naukowego, w odróżnieniu od imion osobowych epok wcześniejszych (chrześcijańskiej i pogańskiej)².

Na szczególną uwagę zasługuje praca W. D. Bondaletowa „Русская ономастика”³. Z publikacji zawierających pewną analizę imion tworzonych po Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej należy wymienić pracę A. J. Szajkiewicza⁴, a także pracę E. N. Polakowej⁵.

Zanim przystąpię do analizy konkretnego materiału onomastycznego, przedstawię pokrótce sytuację w rosyjskim imiennictwie osobowym w cza-

¹ Толковый словарь языка Совдепии, Санкт-Петербург, 1998.

² O imiennictwie staroruskim można przeczytać w pracach: T. Skulina, *Staroruskie imiennictwo osobowe*, cz. I, Wrocław-Warszawa-Kraków 1973; T. Skulina, *Staroruskie imiennictwo osobowe*, cz. II, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1974; M. Wójtowicz, *Древнерусская антропонимия XIV-XV вв.*, Poznań 1986.

³ В. Д. Бондалетов, *Русская ономастика*, Москва 1983.

⁴ А. Я. Шайкевич, *Русские личные имена XX в.*, [в:] *Личные имена в прошлом, настоящем и будущем*, Москва 1970, с. 48-51.

⁵ Е. Н. Полякова, *Из истории русских имен и фамилий*, Москва 1975.

sach pogańskich i chrześcijańskich. Imiona rodzime używane przez Słowian w epoce pogańskiej dzielimy na trzy podstawowe grupy⁶: 1) imiona złożone⁷; 2) imiona imiesłowowe⁸; 3) imiona: *Глеб, Борис, Олег*⁹.

Wyżej wymienione antroponimy to tak zwane tradycyjne imiona. Oprócz nich w imiennictwie staroruskim występowały również imiona-przezwiska, które były pospolitymi rzeczownikami użytymi w znaczeniu imion własnych. Imiona te zawsze były czymś motywowane, były dobrą wróżbą dla dziecka. Rodzice nadawali swoim pociechom imiona ze względu na porę roku, w jaką się pojawiały na świecie, np. Весна, Мороз; ze względu na cechy zewnętrzne: Безнос, Беззуб; charakter: Молчан, Крик itd.

Pierwsza fala zmian w nazewnictwie ludzi następuje w 988 roku, w wyniku przyjęcia przez Ruś chrześcijaństwa. Imiona pogańskie zostają stopniowo eliminowane przez imiona chrzestne, przejmowane głównie ze źródeł greckich. Nowe imiona zostały nazwane „cerkiewnymi” lub „kalendaryzowymi” i były rekomendowane przez cerkiew do nazywania nimi dzieci. Każdy miał obowiązek chrzcić swoje dziecko w cerkwi. Chrześcijańskie imiona były imionami męczenników, świętych, którzy oddali swoje życie za religię. Imiona te były zapożyczone z innych języków i obco brzmiały dla Słowian, podlegały więc na gruncie ruskim fonetycznej i częściowo morfologicznej adaptacji¹⁰. W okresie tym rodzice nie mogli swobodnie wybierać imienia dla swego dziecka, ten wybór ograniczała cerkiew.

Dopiero po 1917 roku, czyli po przewrocie październikowym sytuacja w rosyjskim imiennictwie osobowym ulega zmianie. Imiona nie są już nadawane przez cerkiew. Każdy rodzic według własnego uznania, gustu mógł wybrać imię dla swojej pociechy. 20 stycznia (2 lutego) 1918 roku wyszedł dekret o wolności wyznania, sumienia, według którego wprowadzało się wolny wybór imienia i zamiast chrztu obowiązywała państwowa rejestracja naro-

⁶ Taki podział zastosował M. Wójtowicz w pracy *Древнерусская антропонимия XIV-XV вв.*, Poznań 1986, s. 24.

⁷ T. Milewski, *Indoeuropejskie imiona osobowe*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1969, s. 19-20.

⁸ T. Skulina, *Staroruskie imiennictwo osobowe*, cz. I, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1973, s. 73-74; W. Taszycki, *Najdawniejsze polskie imiona osobowe*, [w:] *Rozprawy i studia polonistyczne*, t. 1, *Onomastyka*, Wrocław-Kraków 1958, s. 73.

⁹ S. Rospond, *Структура и классификация древневосточнославянских антропонимов*, «Вопросы языкознания», № 3, s. 12; И. Т. Добродомов, *Из болгарского вклада в славянскую антропонимию*, Москва 1970, s. 234.

¹⁰ O procesie adaptacji zapożyczonych imion na gruncie ruskim można przeczytać w pracy: В. А. Никонов, *Русская адаптация иноязычных личных имен*, [в:] *Ономастика*, Москва 1968, s. 54-79.

dzin¹¹. Po Wielkiej Rewolucji Październikowej powstało wiele nowych, nieznanych i dziwnych imion, które miały przypominać o wydarzeniach tego okresu. „Radzieckie” imiona, jak wizytówki pokazywały zafascynowanie ludzi rewolucyjnymi ideami i ich wielką wiarę w komunizm. Następujące po rewolucji zmiany można określić jako motywowane walką o nowy ustrój, kształtowaniem nowego światopoglądu, zacieraniem śladów przykro kojarzącej się przeszłości. Rosjanie dążyli do stworzenia własnego, rodzimego systemu antroponimicznego.

W tym miejscu przeanalizuję imiona, które pojawiły się w epoce radzieckiej. Antroponimami epoki porewolucyjnej zajmowali się onomaści, których prace wymieniłam wcześniej. Klasyfikację przeprowadzoną przez tych badaczy uzupełniłam o nowe typy, bowiem w czasach radzieckich pojawiły się imiona-neologizmy. W związku z powyższym rozgraniczam: a) imiona-neologizmy, to jest imiona utworzone po 1917 roku na bazie rzeczowników pospolitych i b) imiona zapożyczone z innych języków w gotowej formie.

Analizie poddam tylko imiona-neologizmy, gdyż pozostałe nowe imiona zostały już scharakteryzowane w innych publikacjach. Imiona-neologizmy były tworzone dwoma sposobami: semantycznym i morfologicznym.

„Толковый словарь языка Совдепии” rejestruje 106 imion, w tym 54 to imiona męskie i 52 – żeńskie. W badanym materiale w danej grupie antroponimów, 22 imiona męskie i 15 imion żeńskich utworzono sposobem semantycznym. W ten sposób powstało 37 imion (co stanowi około 34,9% ogółu badanego materiału). Imiona te utworzono od rzeczowników pospolitych w drodze przeniesienia ich z klasy leksyki apelatywnej do klasy imion osobowych.

Najbardziej reprezentowanym typem semantycznym jest tu grupa imion pochodzących od wyrazów ideologicznych i nazw metaforycznych (13 imion męskich i 8 imion żeńskich, co daje w sumie 21 imion, a to stanowi około 56,75% antroponimów utworzonych w ten sposób), np. *Авангард, Атеист, Бунтарь, Декабрист, Демократ, Герой, Командир, Коммунар, Капитан, Пионер, Танкист, Свет, Электрик; Авиация, Воля, Идея, Индустрия, Искра, Победа, Свобода, Эпоха*.

Drugi pod względem liczbeności typ semantyczny stanowią imiona wywodzące się od nazw przedmiotów i roślin (5 imion męskich i 6 imion żeńskich = 11, co stanowi 29,72% całości), np. *Герб, Гранит, Монолит, Трактор, Электрон; Гвоздика, Лира, Новелла, Поэма, Радиолла, Турбина*.

¹¹ А. В. Суслова, А. В. Суперанская, *О русских именах*, Ленинград 1978, с. 45.

Znajdziemy tu również dwa, mniej liczne typy: imiona pochodzące od imion, nazwisk i pseudonimów wybitnych ludzi epoki radzieckiej (2 męskie i 1 żeńskie): *Маркс, Энгельс; Нинель* – to imię jest utworzone przy pomocy inwersji, jest to odwrócenie imienia *Ленин*; imiona pochodzące od nazw rewolucyjnych miesięcy (2 imiona męskie), np. *Май, Октябрь*.

Sposobem morfologicznym utworzono 32 imiona męskie i 37 imion żeńskich (to jest 69 wszystkich zebranych w słowniku antroponimów, co stanowi około 65% ogółu). Imiona te były tworzone za pomocą: a) abrewiacji, b) abrewiacji + sufiksacji, c) sufiksacji, d) złożenia podstaw słowotwórczych, e) ucięcia inicjalnej lub finalnej części podstawy słowotwórczej.

a) abrewiacja

Abrewiatury czyli skrótowce zaczęły pojawiać się dopiero pod koniec XIX wieku i od razu wywarły wielki wpływ na tworzenie imion osobowych¹²: 4). Wyróżniamy skrótowce: – utworzone za pomocą inicjałów, – literowe, – sylabowe, – mieszane, – głoskowe¹³.

Najliczniejszą grupę antroponimów stanowią sylabowce (9 imion męskich i 7 żeńskich). Do nich należą: *Автомотор* (z połączenia wyrazów *автомобильные дороги*), *Агитпроп* (z połączenia wyrazów *агитация, пропаганда*), *Владилен / Владилен/а* (skrót od *Владимир Ильич Ленин*), *Владлен / Владлен/а* (od *Владимир Ленин*), *Даздраперма* (skrót od *Да здравствует первое мая*), *Красарма* (od *Красная армия*), *Лагшмивар / Лагшмивар/а* (ze związku wyrazowego *Лагерь Шмидта в Арктике*), *Марлен / Марлен/а* (z połączenia *Маркс, Ленин*), *Персострат* (skrót od *Первый Советский Стратостат*), *Ревмир / Ревмир/а* (ze związku *революция мировая*), *Энгелен* (skrót od *Энгельс, Ленин*).

Skrótowce mieszane stanowią drugi, pod względem liczebności, typ abrewiatur (8 imion męskich i 5 żeńskich), np. *Гертруд / Гертруд/а* (z połączenia *герой, труд*), imię żeńskie *Гертруды* mogło także być utworzone ze związku wyrazowego „героиния труда”, *Исталин/а* (skrót od *Иосиф Сталин*), *Пятвчет* (ze związku wyrazowego *пятилетку в четыре года*), *Вилорг* (skrót od *Владимир Ильич Ленин – организатор*), *Оюшминальд* (z połączenia *Отто Юльевич Шмидт на льдине*), *Владиль* (skrót od *Владимир Ильич Ленин*), *Гласп* (z połączenia *гласность печати*), *Рем / Рем/а* (z połączenia *революция мировая*), *Ренат*

¹² Н. М. Шанский, *Слова, рожденные Октябрем*, Москва 1987, с. 121; В. М. Де-рибас, *Аббревиатуры русского языка*, Москва 1992, с. 4.

¹³ О типах skrótowców można przeczytać w pracy: *Русский язык и советское общество. Словообразование русского литературного языка*, том 2, Москва 1968, с. 67.

/ *Ренат/а* (skrót od **р**еволуция, **н**аука, **т**руд), *Рада* (skrót od **р**абочая демократия).

Należy tu także wspomnieć o abrewiacji głoskowej, dzięki której utworzono 5 imion męskich i 1 żeńskie. Do tych imion należą: *Вилор* / *Вилор/а* (skrót od **В**ладимир **И**льич **Л**енин – организатор **р**еволуции), *Лори-экс* (z połączenia wyrazów **Л**енин, **О**ктябрь, **Р**еволуция, **И**ндустриализация, **Э**лектрификация, **К**оллективизация **С**траны), *Мэлор* (skrót od **М**аркс, **Э**нгельс, **Л**енин, **О**ктябрьская **р**еволуция), *Рикс* (skrót od **р**абочих **и** **к**рестьян **с**оюз), *Пас* (z połączenia **Ц**ентральный **а**птечный **с**клад).

Najmniej liczną grupę reprezentują imiona utworzone z inicjałów (2 męskie i 1 żeńskie): *Вилен* / *Вилен/а* (skrót od **В**ладимир **И**льич **Л**енин), *Виль* (skrót od **В**ладимир **И**льич **Л**енин).

b) abrewiacja + sufiksacja

Сеаморпут/ин/а (od **С**еверный **м**орской **п**уть).

c) sufiksacja

Antroponimy epoki radzieckiej były tworzone przy pomocy różnych sufiksów: *-ий* / *-ин* / *-иан*, *-ят*, *-н*, *-ит* / *-т*.

Do imion tworzonych sposobem sufiksalnym należą: *Декабр/ин* / *Декабр/ин/а*, *Октябр/ин* / *Октябр/ин/а*, *Алгебр/ин/а*, *Ленин/иан/а*, *Маркс/ин/а*, *Ноябр/ин/а*, *Правд/ин/а*, *Тайг/ин/а*, *Трактор/ин/а*, *Октобр/ят*, *Стал/ий*, *Интер/н/а*, *Нов/ит/а*, *Револют/а*, *Юман/ит/а*.

d) imiona złożone

Tylko trzy antroponimy powstały dzięki połączeniu podstaw słowotwórczych przy pomocy interfiksa **-о**. Są to imiona: *Красн/о/мир* (ze związku **красный мир**), *Красн/о/слав* (od **красная слава**), *Новомир* (ze związku **новый мир**).

e) ucięcie inicjalnej lub finalnej części podstawy słowotwórczej

Рев / *Рев/а*, *Револ/а*, *Люция*.

Podsumowując należy podkreślić, że najbardziej produktywnym sposobem słowotwórczym okazała się abrewiacja. Tym sposobem utworzono 24 imiona męskie i 14 żeńskich imion, to jest 38 wszystkich antroponimów (35,84% materiału onomastycznego).

Abrewiatury czyli skrótownice były nowością w tworzeniu imion. Takiego sposobu nie spotykamy w systemach antroponimicznych epok wcześniejszych i to stanowi główną różnicę między tymi systemami a systemem antroponimicznym epoki radzieckiej. Oczywiście w czasach socjalizmu występują i inne sposoby tworzenia imion własnych, takie jak: sufiksacja, złożenie podstaw i inne. Niektóre antroponimy tego okresu swoją budową morfologiczną przypominają staroruskie złożone imiona. Do ich utworzenia użyto

tradycyjnych metod słowotwórczych. Są to takie imiona, jak: *Краснослав*, *Новомур*. Istniały też imiona, które miały formę podobną do imion staroruskich (np. *Рада*) lub zapożyczonych (*Герпруд* – niemieckie). Złożone imiona w staroruskim imiennictwie osobowym stanowiły większość, natomiast w socjalizmie tym sposobem był tworzony niewielki odsetek imion, a dokładnie 3 imiona: 1 żeńskie i 2 męskie, co stanowi 2,8% całego materiału antroponimicznego poddanego analizie. Rewolucyjne imiona tworzone były za pomocą sufiksów, które występowały także w niektórych imionach chrześcijańskich: *-ин*, *-иан* (*Октябри́на* – radzieckie, *Павли́на* – chrześcijańskie). Sufiksacja również okazała się produktywnym sposobem tworzenia antroponimów (17%) epoki radzieckiej. Należy zwrócić uwagę, że wywarła ona większy wpływ na powstawanie imion żeńskich. W ten sposób utworzono 13 imion (porównaj z męskimi – 5).

I jeszcze jedna istotna sprawa: w przeanalizowanym materiale zwraca na siebie uwagę liczebna równość męskich i żeńskich imion (54 – męskie, 52 – żeńskie). Z tego wynika, że kobieta zaczęła odgrywać coraz większą rolę w społeczeństwie. Powstające w okresie radzieckim imiona rewolucyjne w równym stopniu wypełniają dwa zestawy, w odróżnieniu od imion epok pogańskiej i chrześcijańskiej, gdzie męskich antroponimów było o wiele więcej i to one stanowiły podstawę antroponimii¹⁴.

Chociaż w niektórych aspektach imiona powstałe w socjalizmie zachowują dawną tradycję, to jednak w wielkim stopniu różnią się od antroponimów epok wcześniejszych i formą i stroną dźwiękową¹⁵.

Należy podkreślić, że większość nowych imion nie przetrwała próby czasu, a okres ten jest przez większość badaczy krytykowany, bowiem zdaniem onomastów¹⁶, zostały naruszone podstawowe zasady tworzenia imion, które istniały od zarania wieków. Twórcy nowego systemu antroponimicznego wykazali się brakiem głębokiej wiedzy o tradycji narodowej onomastyki, językowej intuicji, przewidywania skutków, jakie mogą wyniknąć w przypadku nieprzemyślanej twórczości nominacyjnej. Nowe imiona nie spełniły podstawowych kryteriów estetycznych, ukształtowanych w ciągu wielu wieków chrześcijaństwa. Być może dlatego próba stworzenia przez nich rodzimego systemu antroponimicznego nie powiodła się.

¹⁴ W kalendarzu chrześcijańskim z 1981 roku zarejestrowano 900 imion męskich, a 260 żeńskich.

¹⁵ H. Milejewska, *Kryteria estetyczne żeńskich imion osobowych w języku rosyjskim*, [w:] *Studia i materiały* XV, FR 3, Zielona Góra 1984.

¹⁶ Л. М. Шетилин, *Слова, имена, вещи*, Ростов-на-Дону 1968, с. 54; В. А. Никонов, *Русская адаптация иноязычных личных имен*, в: *Ономастика*, Москва 1969, с. 35.

SUMMARY

The article analyzes personal names that appeared in the Soviet times. The material for investigation was taken from "Толковый словарь языка Совдепии" (1998). The material includes 106 lexical units (54 male names, 52 female names). Personal names are analyzed with special attention paid to their semantic meaning and morphology. It can be concluded that the most productive morphological way of word formation belongs to abbreviation. Thanks to this method 24 male names and 14 female names, which is 35,84% of all personal names were formed. Suffixes also took part in the formation of names – 18 which is 17% of the whole collected material. This method was the most productive when female names were formed. The least productive method was setting the stems together. As a result of setting the stems together only 3 personal names were formed. In the material we have collected, special attention must be directed to quantity proportion between male and female names. In the Soviet times the balance in the formation of male and female names was present.